

Innledning

Med sine 66 bøker er Bibelen en samling av tekster i mange ulike sjangre. Her er det historier, brev, poesi, ordtak, apokalyptiske fremtidsvisjoner og profetiske budskap. Og det er ikke alltid så lett å forstå det som står skrevet. Her ligger det en dobbelthet. På den ene siden er hovedbudskapet i Bibelen så klart at Gud ved sin Ånd kan åpenbare det for et lite barn. Bibelen handler om Guds frelsesplan for oss mennesker. Hovedpersonen er Jesus, han som kom, levde, døde og sto opp igjen. Men selv om hovedbudskapet er klart, er det ikke nødvendigvis enkelt å forstå Bibelen. I Peters andre brev kan vi lese om noe i Paulus sine brev *som er vanskelig å forstå* (2 Pet 3,16). Dette erfarte også den etiopiske hoffmannen (Apg 8,26–40), som ikke forsto det han leste fra profeten Jesaja.

Noen deler av Bibelen er lettere tilgjengelige enn andre fordi formen på disse bøkene er mer dagligdags og gjenkjennbar for oss. Som nordmenn er vi mer vant til å lese historier eller brev. Derfor kan det være fristende for den jevne bibelleser å tilbringe mesteparten av tiden i fortellingene om Jesus eller brevene til Paulus. Det ser ut til at desto mer uvanlig sjanger en bok har, desto færre tar seg tid til å lese den nøye og i sin sammenheng. Kanskje tidsklemma gjør at de bibelbøkene som krever mer av oss som lesere, får trangere kår?

I nærmere ti år underviste jeg om ulike gammeltestamentlige profetbøker for bibelskoleelever. Det slo meg at mange av elevene hadde en tvetydig tilnærming til disse bøkene. På den ene siden ble det ofte sitert bibelvers fra profetene Jesaja, Jeremia eller Sefanja på vitnemøter eller når en elev skulle holde sin første andakt. Dette viste meg at elevene hadde oppdaget at her var det gull å hente. Her var det noe de var blitt glad i og satte pris på. Sånn er det kanskje for

deg også. Om du har for vane å markere favorittvers i bibelen din, har du sikkert noen understrekninger i profetbøkene.

Men samtidig som bibelskoleelevene løftet fram enkeltvers i vitnesbyrd og andakter, var det også tydelig at innholdet i disse bøkene var ganske ukjent for dem. Avstanden i tid, kultur og virkelighetsforståelse gjorde det vanskelig for dem å forstå bøkene på egen hånd. Derfor ønsket jeg å hjelpe elevene til å få en bedre forståelse av helheten i de profetiske bøkene. Når jeg nå skal ta deg med til profeten Malakis bok, er mitt håp det samme for deg. Kanskje du kjenner noen enkeltvers fra Malaki. Eller kanskje denne boken er helt ukjent for deg. Mitt ønske er at du både skal få se «gullkornene» i denne boken og samtidig forstå den store sammenhengen versene står i.

Vekkelsens barnebarn

Gjennom historien har det vært perioder der Guds Ånds virke har ført til gjennomgripende endringer i bygder, byer og samfunn. Slike tider med åndelige oppvåkninger blir ofte kalt vekkelsestider. Vi har hatt flere sånne tider opp gjennom kirkens historie. Og selv om den vestlige verden i stor grad er preget av frafall, er det slike vekkelsestider flere steder akkurat nå!

Vekkelse er det som skjer når Gud ved sin Ånd vekker mennesker fra åndelig søvn, til et rikere liv med Jesus. Vekkelse innebærer både at lunkne og passive troende blir brennende kristne, og at nye mennesker kommer til tro på Jesus.

Jeg har kalt denne boken *Vekkelsens barnebarn*. Tittelvalget er på mange måter en beskrivelse av mottakerne av Malakis budskap. Han henvender seg nemlig til vekkelsens barnebarn blant Israelsfolket. Men hva mener jeg med uttrykket «vekkelsens barnebarn»? Hva betyr det? Mennesker som i en vekkelse får et nytt liv ved at de kommer til tro på Bibelens Gud, kan kalles vekkelsens barn. De har blitt Guds barn, født på ny i vekkelsen. Vekkelsesbarna er ofte veldig produktive. Et nytt liv er blitt skapt, og med dette nye livet kommer en ny vilje til å følge Herren. Med denne viljen kommer

spørsmålet: Hvordan kan jeg tjene Gud og medmenneskene mine? Mye kristent misjons- og bistandsarbeid har oppstått i kjølvannet av vekkelse. Arbeidet ble det naturlige resultatet av det nye livet mange mennesker hadde fått.

Også i Bibelen er det ulike vekkelsestider. En tidsepoke som kan omtales som dette er da Jerusalems innbyggere fikk vende hjem igjen etter eksilet i Babylon. Bortførelsen til Babylon var den største krisen i det israelittiske folkets historie. Guds bolig, tempelet, ble ramponert, og Guds folk, Israel, ble ført bort fra landet Gud hadde gitt dem. Det var en brutal, men fortjent straff for deres åndelige opprør mot Herren. Men etter hvert fikk de vende tilbake. Og da de kom hjem, bygde de opp tempelet igjen. Anført av Serubabel, Josva, Sakarja og Haggai var det en åndelig oppblomstringstid. En vekkelsestid. Folk vendte om fra synd. Tempeltilbedelsen fikk sin renessanse.

Men så gikk årene. Vekkelsens barn ble eldre, og de fikk sine egne barn, barn som selv ikke hadde opplevd dette radikale skiftet fra død til liv. Fra mørke til lys. Fra håpløshet til håp. Det er disse generasjonene etter vekkelsestidene jeg kaller vekkelsens barnebarn. Med generasjonsskiftene ser det også ut til å ha skjedd et skifte i fokus. Dette er typisk for vekkelsens barnebarn. Det skjer en utvikling fra takknemlighet til utakknemlighet. Fra glede over Guds frelse til en lavmælt sutring om at Gud gjør en dårlig jobb. Fra følelsen av at Gud gir livet mening til en meningsløs gudstro. Vekkelsens barnebarn kan lett ende opp med å holde fast på formene, tradisjonene og ritualene, men hjertet og kjærligheten er borte. Dette fokusskiftet skjedde med Israelfolket etter tilbakekomsten. De sluttet ikke med tempelofringer, de sluttet ikke med prester, de sluttet ikke med høytidene, men alt dette ble bare stående igjen som tomme ritualer.

Vår samtid har en del likhetstrekk med den samtiden Malaki profeterte inn i. Kanskje det er noen likhetstrekk mellom vekkelsens barnebarn på Malakis tid og vår hverdag? Hvordan vil du beskrive kristenheten i Norge? Om du ber en kristen bror fra Etiopia om å

beskrive norsk kristenliv, hva ville han ha sagt? Er vi preget av takknemlighet eller utakknemlighet? Er vi preget av ærefrykt, eller har vi en hverdagslig tilnærming til Gud? Er Gud den som gir mening, eller er han et nødvendig onde for å unnsnippe helvete? Vi har det kristne arbeidet. Vi har organisasjonene. Vi har kirkebyggene. Vi har søndagsfri. Men er dette alt vi har? Har vi et levende gudsliv, eller er det i ferd med å dø ut?

Denne boken handler ikke om alle andre, den handler om deg og meg. Om vårt gudsforhold. En elev jeg hadde på bibelskolen sa at han ikke var så glad i profetbøkene fordi det var så mye dom i dem. Det var en ærlig og treffende kommentar. For vi liker ikke dom. Vi liker glede. Vi liker fred. Og det profetiske ordet i Bibelen kommer med vel så mye domsbudskap som gledesbudskap. Vel så mye irettesettelse som lindring. Slik er det også med Malakis bok. Jeg har ingen intensjoner om at du skal like alt i denne boken. Tvert imot håper jeg at du vil reagere. Ikke fordi jeg er streng og autoritær, men fordi du lar Gud møte deg og kalle deg til omvendelse. Om du ikke vil at Gud skal pirke bort livet ditt, kan du bare legge fra deg denne boken og heller se på en fotballkamp. Men husk at når Gud pirker, når han avslører, når han irettesetter og konfronterer, gjør han det ikke for å være slem. Han gjør det tvert imot av kjærlighet. Han gjør det for at når vi erkjenner vår synd, vil vi også erkjenne vårt behov for ham.

Hva er bokens hensikt?

Hensikten med boken er å gi deg en større forståelse av profeten Malakis bok i Det gamle testamentet. Det handler for det første om å vite litt om hvordan de opprinnelige mottakerne av boken forsto Malakis budskap. Dette er viktig uansett hvilken bibeltekst vi skal tilnærme oss. Hvis vi ikke tenker nøye gjennom dette, ender vi raskt opp med å gjøre de fleste tekstene til redskaper for våre egne kjepphester. Men samtidig er ikke dette en ren religionshistorisk studie. Tvert imot er jeg overbevist om at boken har noe å si til oss i dag. Derfor handler det ikke kun om å forstå budskapet i sin opprinneli-

ge sammenheng. Like viktig er det å se hva teksten sier til oss i dag.

Hvert av hovedkapitlene vil kombinere disse to perspektivene. Jeg vil stort sett begynne med å vise hvordan den aktuelle teksten ble oppfattet i samtiden. Formålet med det første perspektivet er å belyse hovedsakene i de ulike avsnittene og hvordan de ble forstått innenfor rammen av Det gamle testamentet. Etter dette, skal vi tenke gjennom hvordan vi bør forholde oss til disse hovedsakene i lys av Det nye testamentet. Derfor vil boken ofte komme inn på forholdet mellom den gamle og den nye pakt.

Som du forstår, får du ikke bare ferdigtygde konklusjoner; jeg ønsker å ta deg med inn i tekstene. På engelsk brukes av og til begrepet *expository preaching* om tekstutleggende forkynnelse. Denne boken er et resultat av flere runder med tekstutleggende forkynnelse over Malakis bok som jeg nå har fått skrevet ned i bokform. Jeg håper at den kan være til hjelp til å forstå Malakis bok, men også at den kan gi deg verktøy til din videre bibellesning. Målet mitt er at du skal ta med deg metoden du lærer i denne boka og bruke den også på andre deler av Det gamle testamentet.

Bruerveiledning

Kapitlene i boken omhandler hver av de ulike hoveddelene av Malakis bok. Disse delene utbroderer ulike hovedtemaer. Skulle du være interessert i å spesielt lese om en enkelt sak, er det derfor fullt mulig å bare lese det eller de kapitlene som interesserer deg. Men best utbytte tror jeg du får om du leser hele boken.

Mot slutten av hvert kapittel har jeg laget noen spørsmål til samtale. Tanken er at boken også kan brukes som bibelgruppeopplegg. Da kan dere lese det aktuelle kapitlet hver for dere, for deretter å drøfte disse spørsmålene når dere møtes. Men du kan fint jobbe med spørsmålene individuelt også.

Jeg har inkludert den aktuelle bibelteksten fra Malakis bok i starten av hvert kapittel. Grunnen til det er ganske enkel. Av egen erfaring vet jeg at jeg sjelden slår opp bibeltekster det henvises til når jeg leser kristne bøker. Jeg håper og tror at det jeg skriver i denne

boken kan være nyttig for deg. Men sammenlignet med Bibelens ord er mine ord som småstein i forhold til Mount Everest. Det er det som står i Bibelen som er virkelig betydningsfullt og verdt å merke seg. Derfor vil jeg at du skal lese det som faktisk står i Malakis bok. Jeg har i all hovedsak benyttet meg av Norsk Bibels 88/07-utgave, og det er denne teksten som blir gjengitt underveis om ikke noe annet er spesifisert.

Profeten Malaki

Dette utsagnet er Herrens ord til Israel ved Malaki. (Mal 1,1)

Malakis bok har en kortfattet introduksjon. Forfatteren presenterer ikke mange historiske opplysninger for oss. Det er rett på sak. Vi får vite at denne boken har et budskap fra Herren til Israel gjennom Malaki. Navnet Malaki betyr «min budbærer». Dette er ikke en kjent person fra historien ellers. Mens en del av de andre profetene blir nevnt i Bibelens historiske bøker, er ikke dette tilfelle med Malaki. Personen Malaki er med andre ord helt skjult for oss. Og han forblir faktisk ganske skjult for oss gjennom hele boken. Det dukker opp få personopplysninger underveis. Det som står i fokus er hans oppgave som Herrens budbærer. Dette første verset viser et framtrekkende trekk ved den profetiske selvforståelsen i Det gamle testamentet. De tre ordene «Så sier Herren» er de ordene som kjennetegner profetenes budskap mer enn noe annet i Det gamle testamentet. Profetene var personer som sto fram og påsto at de talte Guds autoritative ord. Det er dette Malaki 1,1 understreker. Profeten mener fullt og helt at de ordene han taler til Israel, er Herrens ord.

Denne sterke koblingen mellom profetenes ord og Guds ord gjorde at det var langt fra likegyldig hvilket budskap profeten bar fram. Dette var ikke bare en klok manns meninger om Guds tanker. Nei, dette var en person som ga seg ut for å være Guds budbringer.

Disse tekstene stiller dermed også moderne lesere overfor et valg. Har profeten rett i sin påstand? Er det virkelig dette Gud vil si til Israelsfolket i denne konkrete situasjonen? Eller lider profeten

av et oppblåst selvilde, og gjør mer ut av seg selv enn han egentlig har belegg for? Eller enda verre: Er dette bevisst manipulasjon? Det gamle testamentet har selv noen retningslinjer for å skille mellom profeter som forkynner sanne ord fra Gud og de som forkynner falske ord (5 Mos 18,20–22; 13,1–3).

Det første vi kan se etter, er om det som blir profetert går i oppfyllelse eller ikke. Selv om store deler av det profetiske budskapet blir talt inn i samtiden, løfter også profetene blikket mot Guds framtidige dom og frelse. Om det profeterte budskapet ikke går i oppfyllelse, er dette et tegn på at budskapet ble talt i egen kraft og ikke var et ord fra Herren. Likevel kan også en blind høne finne korn. Med andre ord: En profet som ikke er Guds talerør kan også treffe med sine påståtte profetier. Derfor må profetenes budskap i tillegg vurderes innholdsmessig. Om budskapet fører til avgudsdyrkelse, hjelper det ingenting om profeten har forutsagt bestemte hendelser eller utført store tegn og under. Om vi bruker disse grunnleggende kriteriene på Malakis bok, ser vi at hans framstilling av Gud er i nært samsvar med Mosebøkernes framstilling av Gud. Ja, det kan se ut som om det er stadige ekko av Moseloven i denne boken, noe vi skal komme tilbake til underveis. I tillegg er det slik at Det nye testamentet ser ut til å bekrefte oppfyllelsen av Malakis løfter om framtidige hendelser. Dette ser vi blant annet i stadfestelsen av at døperen Johannes var den Elias som Malakis bok hadde gitt sine løfter om (Luk 1,17).

Boken *Vekkelsens barnebarn* bygger på forutsetningen om at Malaki virkelig var Guds sendebud til Israel og at han talte Herrens ord. Derfor er ikke Malakis bok en vanlig bok. Det er en hellig bok, for vi møter ordene og budskapet til Den hellige. Et himmelvindu er åpnet. Den himmelske Gud roper sine ord inn i en konkret situasjon gjennom profeten Malakis munn. Derfor må moderne lesere møte denne boken med ærefrykt, ikke med en holdning der vi tilbakelemt vurderer hva vi liker og ikke liker. Må vi få visdom til å forstå hva Gud vil formidle til oss gjennom disse ordene som først ble talt til Israelfolket.

Historisk setting

For å kunne forstå Malakis bok er det nyttig å ha litt kunnskap om den historiske sammenhengen boken ble til i. Å prøve å forstå en profetbok uten å være oppmerksom på den historiske settingen, er som å prøve å forstå innholdet i en telefonsamtale ved bare å lytte til den ene parten. Vi får kanskje noe ut av innholdet, men det er først når vi får med oss hva som sies i den andre enden, at det virkelig begynner å gi mening.

Selv om vi har sparsomt med historiske opplysninger, er det stor enighet blant forskere om at Malakis bok ble til i etterkant av eksilet i Babylon. Etter kong Salomos død ble Israels samlede kongedømme delt i to: Israel i nord, som etter hvert fikk hovedstaden Samaria, og Juda i sør, med Jerusalem som hovedstad. Nordriket Israel ble invadert av assyrerne, og i år 722 f.Kr. falt Samaria. Stammene ble spredt, og kongedømmet gjenoppsto aldri i gammeltestamentlig tid.

I Juda var også assyrerne en stor trussel. Stadige kriger og invasjonjer nådde sitt foreløpige høydepunkt under kong Sankeribs angrep på Jerusalem (2 Kong 18–19; 2 Krøn 32; Jes 36–37). I denne situasjonen innså kong Hiskia at det var Herren, Allhærs Gud, som var hans eneste hjelp mot assyrerhæren. Han ydmyket seg og ba om Guds beskyttelse. Historien forteller oss at Gud beskyttet byen og sørget for at Sankerib og hans hær trakk seg tilbake. Likevel ble ikke dette det siste angrepet på Jerusalem. Rundt år 600 f.Kr. hadde det babylonske riket erstattet assyrerne som den dominerende militærmakten i Midtøsten. På tronen i Babylon satt Nebukadnesar. I Jerusalem var de gudfryktige kongene som tidligere hadde regjert i byen, en saga blott, og under Nebukadnesars angrep var det lite tegn på anger og bot. Tvert imot ble Jeremia, en av profetene som levde på denne tiden, trakassert og fengslet da han advarte om hva som ville skje hvis folket ikke vendte om til Herren. Folket og kongen hørte ikke på Jeremia, men han fikk rett. I år 586 f.Kr. kom Nebukadnesars endelige invasjon av Jerusalem. Guds by falt. Guds tempel ble rasert. Guds folk ble ført i eksil til Babylon.

Men israelittene skulle komme tilbake. I år 538 f.Kr. fikk en

gruppe jøder lov til å reise hjem. De satte i gang med gjenoppbyggingsarbeidet, og i år 516 sto tempelet klart. Disse hendelsene kan vi lese om hos profeten Sakarja, Haggai og i første halvdel av Esras bok. Malaki hadde sitt virke en gang i løpet av denne perioden etter tilbakekomsten fra Babylon.

Spørsmålet er: Hvor lang tid gikk det mellom tilbakekomsten og Malakis tjeneste? Ut fra budskapet hans ser det ut til å ha gått en stund siden tempelet ble gjenoppbygget i år 516. Det er forholdsvis mange likhetstrekk mellom det vi kan lese om denne tidsperioden i Esra og Nehemjas bøker, og Malakis budskap. For eksempel er det likheter mellom en del av de syndene Malaki konfronterte og de Esra og Nehemja kjempet mot i sin levetid. Disse to skikkelsene levde parallelt på 400-tallet, så det er sannsynlig at Malakis bok også ble til en gang i løpet av denne perioden. Vi vet ikke sikkert om Malaki var helt samtidig eller noen tiår etter Esra og Nehemja, men uansett er Malakis bok en av de aller yngste bøkene i Det gamle testamentet. Sannsynligvis er Malaki den siste av Bibelens profeter, noe som gjenspeiles i at boken er plassert aller sist i norske oversettelser av Det gamle testamentet.

Strukturen i Malakis bok

Malakis bok består av seks konfrontasjoner mellom Gud og Israelsfolket. Ved å sette oss inn i hovedsaken i hver enkelt av disse konfrontasjonene, ender vi opp med seks hovedtemaer i denne boken. Mønsteret i konfrontasjonene er at Gud kommer med en påstand, etterfulgt av en sannsynlig innsigelse fra mottakerne. Deretter presenterer Gud sitt bevismateriale for at hans påstand er korrekt, før han i de fleste konfrontasjonene også forteller israelittene hva de skal gjøre med informasjonen de har fått. Malakis bok avslutter med en oppsummerende formaning til israelittene basert på bokens budskap.

Tekst	Del	Tema
1,1	Innledning	
1,2–5	Første konfrontasjon	Guds kjærlighet
1,6–2,9	Andre konfrontasjon	Tjenesten
2,10–16	Tredje konfrontasjon	Utroskap
2,17–3,5	Fjerde konfrontasjon	Guds (u)rettferdighet
3,6–12	Femte konfrontasjon	Guds (u)foranderlighet
3,13–4,3	Sjette konfrontasjon	Guds (u)synlige gjerninger
4,4–6	Avsluttende formaning	Hva skal vi gjøre med det vi har hørt?

Denne strukturen synliggjør hvordan Malakis bok tar tak i ulike vrangforestillinger som preget israelittenes virkelighetsforståelse. På ulike områder må deres tanker og forståelse justeres ut fra Guds tanker og forståelse av situasjonen. Dette handler både om hvordan de forstår Gud og hans handlinger, og hvordan de ser på seg selv og egne handlinger. De seks hovedområdene som blir konfrontert gjennom boken, er:

- Manglende forståelse av Guds kjærlighet (Første konfrontasjon)
- Manglende ærefrykt for Herren (Andre konfrontasjon)
- Utroskap mot ektefeller og mot Gud (Tredje konfrontasjon)
- Falske anklager om Guds urettferdighet (Fjerde konfrontasjon)
- Falske anklager om at Gud har forandret seg (Femte konfrontasjon)
- Falske anklager om at det ikke gir mening å tjene Gud (Sjette konfrontasjon)

Spørsmål til samtale

1. Hvilket forhold har du til Malakis bok?
2. Hvilke tanker og forventninger har du til innholdet i denne boken som du nå har begynt på?
3. I innholdsoversikten over boken nevner jeg en del hovedtemaer som denne boken tar opp. Hvilke temaer tenker du er spesielt aktuelle for deg og den kristne sammenhengen du er en del av?
4. Hvordan tror du kristne fra andre kulturer vil beskrive ditt kristne fellesskap?
5. I dette kapitlet har jeg argumentert for at Malaki taler med autoritet fordi Gud taler gjennom ham. Hvilke praktiske følger har det for deg at Bibelen er noe mer enn kloke menneskers tanker om Gud?